

Andrē Šterns
„...ES IZTIKU BEZ SKOLAS”

Fragmenti no grāmatas

Kad es biju mazs zēns, cilvēki bieži uzdeva man vienu un to pašu jautājumu. Viņi brīnījās, redzot mani brīvi staigājam apkārt, kamēr citi bērni sēdēja skolā. Reiz man tas apnika, un es sacerēju īsu teikumu, ar kuru katru reizi stādījos priekšā: „*Bonjour*, mani sauc *André*, es esmu zēns, es neēdu konfektes un neēju skolā!”

Šī pēdējā ziņa parasti izraisīja cilvēkos zināmu satraukumu, un tas joprojām tā ir arī šodien.

Šajā grāmatā es sniedzu savas dzīves stāstu – stāstu par bērnu, kurš nav gājis skolā, un pieaugušā dzīves stāstu, par kuru šis bērns pilnīgā brīvībā ir izaudzis.

Te nav runas nedz par aicinājumu pievērsties nonkonformismam, nedz par kādu patentētu receptu krājumam vai par autobiogrāfiju, bet gan par vēstījumu. Mani pārdzīvojumi, mācību process, veids, kā un kad es esmu apguvis tās vai citas zināšanas un iemaņas, ir tikai manas personīgās attīstības daļa. Būtu bezjēdzīgi mēģināt to vispārināt vai pielāgot citam cilvēkam.

Taču tikpat nepareizi būtu domāt, ka šī grāmata stāsta par kādu neparastu, ļoti apdāvinātu bērnu. Ikviens bērns līdzīgā situācijā būtu sev raksturīgā veidā gājis cauri tikpat daudzpusīgam un vienreizējam attīstības procesam.

Šī grāmata grib parādīt interešu, kā arī zināšanu un prasmju apgūšanas daudzveidību un individuālo raksturu, ja bērns netiek mācīts pēc mācību plāna. Tā piedāvā iespēju gūt priekšstatu par to, vai cilvēkam, kurš neiet skolā, noteikti būtu jāizsaka līdzjūtība, un vai viņš tiešām un neizbēgami izaug par asociālu, primitīvu un vientuļu mežoni un analfabētu.

Manas bērnības laikā...

...viss notika it kā pats no sevis, ar smaidu.

Kad atceros savu ikdienu, kas sastāvēja no spēlēšanās un satikšanās ar cilvēkiem, tad man tā rādās kā plaša, auglīga straume.

Pavisam noteikti tas ir mans fundament: es biju laimīgs, iedvesmas pilns bērns. Es nezaudēju ne laiku, ne enerģiju kādu man svešu mīklu, šo ikdienas iebrucēju skolnieku dzīvē, risināšanai. Man mācīšanās un spēle bija sinonīmi, tādēļ manas dienas noritēja mierīgi un harmoniski.

Manās ierastajās nedēļas norisēs, neskaitot improvizētas stundas, ietilpa arī daudz regulāru nodarbību, kurām es pievērsos reizi nedēļā vai kādā citā ritmā. Dienas bija ļoti piepildītas, taču brīvas no stresa un domām par konkurenci, bez jēlcāda vēlamo panākumu spiediena un cīņas par atzīmēm.

Tipiska nedēļa

Es biju 12 vai 13 gadus vecs. Manu nedēļas ritmu noteica regulāras aktivitātes. Kopš mazotnes vienu dienu nedēļā, parasti trešdienās, es gleznoju tēva darbnīcā. Ceturtdienas un sestdienas es vienmēr gaidīju īpaši, jo šajās dienās nodarbojos ar dinanderiju – auksto metālapstrādi.

...Otrdienās es mācījos algebru pie kāda angļu drauga. Pie sava tēvoča informātiķa es pavadīju trešdienu vakarus; viņš palīdzēja man gan algebrā, gan tā laika informātikā.

Piektdienās kopā ar mammu un Eleonoru es apmeklēju citu ADAC darbnīcu, kur mēs mācījāmies aust ar pirkstiem, kā arī citas mezglošanas tehnikas tekstiliju izgatavošanā.

Otrdienās mūsu draugs keramiķis Filips piedāvāja vakara kursu, kurus es apmeklēju kopā ar savām abām māsiņām. Es priecājos nokļūt sev pazīstamā atmosfērā, lai arī materiāli – māls un glazūras –, protams, ļoti atšķiras no metāla.

Ar savu māsiņu Delfini es divreiz nedēļā apmeklēju deju nodarbības. Tāpat mēs abi kopā mācījāmies *kalaripayat* – cīņas un dziedināšanas mākslu, kas nāk no Keralas un izriet no dzīvnieku vērošanas. Mūsu skolotājs bija jauns cilvēks no Keralas, kuru mēs bijām satikuši kultūras centrā, kur mūsu māšas tajā laikā ik dienas nodarbojās ar *Baratha-Natyam* dejām.

Dejošana

Dejošana jau no paša sākuma iedēvējās manā dzīvē. Tētis bija ciešās draugu attiecībās ar Žeroms Endrjū (*Jérôme Andrews*), moderno deju pamatlicēju Francijā. Šis amerikāņu dejojājs bija tādu slaveno dejojāju kā *Mary Wigman*, *Mirtha Graham* un *Josef Hubert Pilates* skolnieks un piederēja tiem cilvēkiem, kurus biju labi iepazinis klātienē. Viņš bieži ciemojās mūsu mājās; es sēdēju viņam klēpī un uzjautrinājos par viņa akcentu un smaržām. Es zināju, ka viņš ir dejojājs, un dejojot es pratu.

Žeroms neapmācīja bērnus. Pie viņa mācījās mana tante Nikola un reizēm arī mana mamma. Tad es pavadīju viņu kā kluss vērotājs un sēdēju blakus Delfīnei uz lakatu kaudzes. Viņa bieži bija mammai līdzī, un Žeroms, kurš viņu ļoti ieredzēja, vienmēr sagatavoja ērtu vietu uz lakatiem, piekodinot saglabāt pilnīgu mieru.

Dejojot pa vienam vai kopā piederējās mūsu spēlēm. Speciāli šim nolūkam tika izbrīvēta vieta mūsu dzīvokļa lielākajā istabā. Un dažreiz mēs ar mammu un tēti apmeklējām kādu deju priekšnesumu.

Kādu dienu Žeroms piezvanīja tētim, lai paziņotu, ka Kerola, viena no viņa skolniecēm, piedāvā Parīzē deju kursus bērniem. Tā mēs abi ar Delfini tikām uz dejojānu, un nedaudz vēlāk arī mūsu abas mazās māšas. Kopš tās dienas – es vēl ļoti labi atceros pirmo nodarbību – man bija vismaz viena deju stunda nedēļā – kā bērnam pie Kerolas, vēlāk pie Žoselines, tad ilgus gadus pie Delfīnes un Eleonoras. Ik pa laikam es piedalījos arī citu dejojāju darbnīcās, kas pavēra man tālākas perspektīvas.

Fotogrāfija

...Es nevaru pabeigt nodaļu par fotogrāfiju, nepastāstot par Delfini. Mana tante Nikola nolēma uzdāvināt savai meitai uz 20. dzimšanas dienu fotoaparātu. Viņa lūdza manu padomu, un tā mēs abi "izķemmējām" speciālo piedāvājumu plauktus Parīzes FNAC, profesionālo fotopiederumu vairumtirdzniecības veikalā. Es atklāju īstu pērli: pavisam vienkāršu, klasisku *Olympus*, kuru Delfīne vēlāk arvien vēl lietoja pamīšus savai Leica.

Neilgi pēc dzimšanas dienas mēs ar viņu braucām autobusā. Viņa bija tikko saņēmusi savu kameru, un mēs abi bijām par to ļoti lepnī. Delfīne bija pilnīgi apsēsta ar fotogrāfiju (grāmatas par šo tēmu bija mūsu kopīgās favorītes), bet viņa vēl neko daudz nezināja par tehniskajiem procesiem. Šī pusstundu ilgā brauciena laikā es vienā elpas vilcienā izskaidroju viņai visus procesus, visu regulēšanas mehānismu un tā rezultātus. Es biju nodomājis dot tikai sākotnēju pārskatu par šo plašo jomu, lai vēlāk pakāpeniski izskaidrotu detaļas, taču šeit kārtējo reizi pierādījās, ka cilvēks, kurš drīkst brīvi attīstīties, pilnīgi pašsaprotami uzsūc visu informāciju, ja tā ir saistīta ar tēmu, kas viņu tajā brīdī aizrauj.

Es vēl šodien brīnos, ka man nav nācies nevienu reizi izskaidrot Delfīnei kādu detaļu atkārtoti; viņa visu iegaumēja uzreiz.

Delfīne kļuva par delikātu un drosmīgu fotogrāfi, kura izstāda savus attēlus un pārdod tos.

Improvizētie periodi

Šīs stundas tika piepildītas ar tik dažādiem nodarbošanās veidiem, ka absolūti nav iespējams uzskaitīt tos visus, jo sevišķi, ja daži mācību procesi norisinās gluži iekšēji un tādēļ paliek apslēpti gan tam, kurš mācās, gan apkārtējiem. Tādēļ es gribu vien mēģināt sniegt kopiespaidu par šo procesu daudzveidību un intensitāti.

Daudzas no šīm aktivitātēm, kā arī domu spēle, norisinājās vienlaicīgi un simbiotiski; tās savstarpēji apaugļoja, piesātināja un bagātināja cita citu, un bieži vien kāda no tām radīja nākamo. Pārējās bija saistītas ar manām regulārajām nodarbībām vai izrietēja no tām.

Gadījās, ka zināmas nodarbes uz kādu laiku izvirzījās priekšplānā, tā kādu brīdi kļūstot par noteicošajām manā dzīvē; tas varēja turpināties dažas dienas, dažus mēnešus vai pat gadus.

Piemēram, vairākus mēnešus, kad es nodevos literatūrai un apriju vienu grāmatu pēc otras, dabiski man atlika maz laika kam citam.

Literatūra

Viss sākās ar *Comtesse de Ségur*. (Mamma bija bieži lasījusi man priekšā „Kāda ēzeļa atmiņas”).

Vēlāk es izlasīju visus viņas darbus - tādā secībā, kādā tie nokļuva pie mums. Es ar nepacietību gaidīju katru nākamo madžentas sarkano sējumu. Kad šī lasāmviela bija izlasīta (toreiz lasīju vēl ļoti lēni), es ķēros pie šiem darbiem vēlreiz – tagad hronoloģiskā secībā, un, visbeidzot, izlasīju citu pēc cita visus sējumus pēc to saturiskās kopsakarības. Turklāt es pievērsos divām Comtesse de Ségur biogrāfijām un, iedziļinoties viņas dzīvē, atklāju brīnišķīgas viņas dēla grāmatas.

Šajā posmā man atlika daudz brīva laika arī citām nodarbēm. Tas mainījās brīdī, kad iepazinu Balzaku. Te es rīkojos pēc līdzīgas „metodes” – tikai tagad lasīju sešas stundas dienā.

Kādu rītu (es varēju būt apmēram 15 gadus vecs) tētis taisījās sašķirot grāmatas. Viņš atvēra kādu plānu vecu sējumu smilšu krāsā, no kura nāca tik raksturīgā smarža. Tētis bija aizkustināts, viņš bija satīcis vecu draugu.

Un viņš izlasīja man priekšā pirmās rindiņas: „Ilgu laiku esmu agri gājis gulēt...”

Prusts ienāca manā dzīvē, lai paliktu.

Es atklāju viņa sakārtotajās formās to, kas manī mutuļoja nevaldāmi un nesakārtoti. Pasaule, kuru viņš man atklāja, un, pirmām kārtām, viņa skatījums uz to daudzējādā ziņā atbilda manis paša pasaulei un manam ieskatam par lietām - to es tagad sapratu. Prusts izpētīja sajūtas un situācijas un ļāva man saprast, kā es pats rīkojos šajā laika posmā. Viņš nemācīja, kā man būtu jādzīvo; viņš palīdzēja man atklāt manis paša pasauli. Viņš nemācīja man tās zemes ģeogrāfiju, kuru bija iekarojis sev, bet rosināja mani atrast savus kontinentus un tos pētīt, respektēt un vērtēt.

Daudzas no īpašībām, kas veido manu raksturu šodien, pastāv, jo Prusts tās savulaik ir manī akceptējis. Kā visas manas kaislības, arī pieķeršanās Prustam gandrīz pilnībā pārņēma mani un noteica visas manas dzīves sfēras.

Es pieskaņoju savu matu griezumam viņējam un ataudzēju mazas ūsiņas, lai līdzinātos viņam. Izlasīju vairākas viņa biogrāfijas, ... vēstules un iegaumēju katru viņa attēlu. Tiku izstudējis viņa pozas, ... ģērbšanās stilu un parakstu tik smalki, ka varēju precīzi to visu imitēt.

Es ne tikai atdarināju viņa slavenās pozas fotografējoties, bet arī ģērbos melnā uzvalkā, baltā krekļā un sēju ap kaklu mākslinieka šalli, proti, Parīzes modernajā lielpilsētas dzīvē; un es nekad neatstāju māju bez kādas no vecmodīgajām pastaigas nūjām, kuras biju sameklējis.

Es izdzīvoju šo savu kaisli ar miesu un dvēseli, un neviens neuzskatīja to par nepiedienīgu.

Manis paša rakstos es vingrinājos izteikties „Prusta stilā”. Es veidoju garus teikumus ar neparastiem vārdiem, kurus neviens nesaprata, bet kuri patiešām eksistē, es pat meklēju tos vārdnīcā. Tas ... ar laiku izvērsās par tādu penterējumu, ka beidzot es pats no tā atteicos.

Nākamais rakstnieks, kurš mani iekaroja, lai arī vairs ne tik absolūti, bija Albērs Kamī. Diez vai ir vēl kāds rakstnieks, kura stils tik ļoti atšķirtos no Prusta stila. Vēlāk sekoja Hugo Hartungs un Ričards Bahs. Kādu laiku es ar lielu iedvesmu nodevos arī visdažādāko laiku un visdažādākās izcelsmes pasakām.

Es nevaru šeit minēt visus autorus, par kuriem interesējos, lai arī netiku lasījis visus viņu darbus vai biogrāfijas.

Man ir svarīgi parādīt, ar kādu mieru un atdevi es veltīju savu laiku literatūrai. Pretstatā tam, kas notiek skolās, es neesmu pārskrējis dažiem fragmentiem kāda autora darbā, lai pēkšņi pārlektu pie nākamā. Man nebija jāizlasa zināms daudzums „obligātās lasāmvielas” un jāiemācās no galvas sauja šķietami svarīgu faktu un datu.

Viens rakstnieks, viena tēma nevis pavirši pieskārās man, bet caurda noteiktā laika periodā visu manu dzīvi.

Es lasīju. Dažreiz iedziļinājos grāmatās tūlīt pēc pamošanās, pārtraucu lasīšanu tikai ēdienreizēs un naktī turpināju lasīt gultā ar kabatas lukturi.

Nekādi plāni, nekādas programmas, nekādi viedokļi neiejaucās manā lasīšanā, netraucēja man koncentrēties, neapslāpēja manu iedvesmu un nenovirzīja mani no ceļa.

Atgriežoties pie improvizētajiem periodiem

Nereti es pārsteigts atskārtu, ka esmu iegrimis kāda jauna lauka pētīšanā, kuru esmu uzgājis, nodarbojoties ar citu tēmu. Tā tas bija, piemēram, ar algebru, kad faktiski gribēju tikai izrēķināt nepieciešamo zobu skaitu kādai no savām konstrukcijām.

Manā brīvi veidotajā ikdienā bieži notika tā, ka pēkšņi uzradās necerētas iespējas: kāds draugs vai radnieks gribēja apskatīt kādu izstādi un piedāvāja paņemt mūs līdzi; mans tēvocis ielānoja apmeklēt būvmodeļu mesu tā, lai es varētu doties kopā ar viņu; Delfīne bija sagādājusi divas biļetes uz kādu dejas vai teātra priekšnesumu, atnāca pēc manis, un tā es atklāju sev ko pilnīgi jaunu ...

Mūsu laika plānojums bija tik elastīgs un brīvs, ka lielākoties bija iespējams spontāni pieņemt šādus piedāvājumus. Cik daudz tikšanos un lielisku brīžu tika man šādā veidā uzdāvināts!

Bieži notika arī tā, ka, rakņājoties jaunpiegādātajās grāmatās, es negaidīti atklāju ko jaunu un uz kādu laiku iesaldēju savu pašreizējo nodarbošanos, lai iedziļinātos jaunajā tēmā.

Es īpaši atceros grāmatu par amerikāņu kosmisko kuģi un vēl kādu par Everesta virsotnes iekarošanu.

Kosmiskais kuģis vēl bija diezgan tiešā kopsakarā ar manu vispārējo interesi par jaunākajām tehnoloģijām un astronomiju (pie tā es vēl atgriezīšos), līdz ar to nebija pārsteidzoši, ka šī grāmata saistīja manu uzmanību. Taču fascinācija par Everestu nāca no nekā un nekur tālāk neaizveda. Es izlasīju vairākus darbus un garāmejot specializējos šajā tēmā. Iedvesma palika, bet, kā daudzas citas intereses, arī šī palika atsevišķa, neatkarīga sala, līdz kurai es izmetu tikai mazu līkumiņu.

Vēl viens improvizācijas piemērs: Kad man bija apmēram seši gadi, kādu dienu tētis teica, ka paņems mani līdzi uz planetāriju. Man nebija ne jausmas, kas mani tur sagaida, un tētis apzināti man neko neskaidroja, lai nesabojātu pārsteigumu. Es, kā vienmēr, biju uzticēšanās un iedvesmas pilns.

Es labi atceros, kā mēs iegājām *Palais de la Découverte*, un kā mani iespaidoja tas, ko es tur ieraudzīju.

Mēs nesarunājāmieš, uzmanība tika pievērsta nezināmajam, kas mani sagaidīja. Es atceros, kā mēs gaidījām pie lieliem ieejas vārtiem, kā iegājām telpā ar lielu kupolu, kas man likās milzīgs. Es biju ar lielu vecuma starpību visjaunākais zālē.

Diez vai es sekoju grupas vadītāja skaidrojumiem, jo mani fascinēja divas lietas: pirmkārt, debesu likumsakarības un lielumu attiecības, to neizmērojamais plašums, ārkārtīgā vienkāršība un vienlaicīgi pārcilvēciskā kompleksitāte. Es aplūkoju visu kā savdabīgu izrādi, nemaz nemēģinot koncentrēties uz runātāju. Otrkārt, mani fascinēja divainais aparāts, kas kustējās planetārija centrā. Es nenovērsu no tā acis un vēroju visas funkcijas.

Pretstatā citiem vecākiem, kurus sastapu vēlāk apmeklējam ar saviem bērniem šādas vietas, mans tēvs ne reizi nemēģināja man kaut ko rādīt, pievērst tam manu uzmanību vai iestāstīt, ka tajā slēpjas kāda maģija, stāstot tādu bezjēdzību kā, piemēram: „Skaties, te ir gabals no īstām debesīm, ko viņi ir iepakojuši šajā bundžā, lai tu varētu visu saprast!”

Viņš arī neuzskatīja, ka tas ir slikti, ja es pievēršu tik lielu uzmanību tehnikai, kurai taču būtu jāpaliek tālplānā un tikai „jāaicina mani tīkties uz zvaigznēm”.

Kad mēs gājām prom, es līdz ar astronomiju biju ieguvis interesi par jaunu jomu un pamatīgi izpētījis, kā funkcionē planetārijs.

Reiz mēs četratā apmeklējām kādu mongoļu mūzikas un deju vakara izrādi Pasaules kultūru namā, kurā mēs bijām diezgan regulāri viesi. Izrādes beigās tika paziņots, ka nākamajā dienā dziedātāji novadīsot darbnīcu obertonu dziedāšanā. Mēs ar Eleonoru spontāni nolēmām pierakstīties uz to. Nedz pirms, nedz arī pēc šīs dienas mēs neesam nodarbojušies ar obertonu dziedāšanu, taču mēs vēl šodien labi atceramies, ko šajā kursā tikām piedzīvojuši.

Reiz mans tēvocis Pjērs paņēma mani līdzī uz lauksaimniecības izstādi. Es pat nevaru pateikt, kas man tur patika vislabāk: dzīvnieki, milzīgās mašīnas vai pusdienas restorānā. Pēc neilga laika Pjērs – kurš toreiz bija zemnieks – uzaicināja mani ražas novākšanas laikā pie sevis uz laukiem. Pirmajā dienā es tikai skatījos. Es vēroju, kā viņš, piecēlies agri no rīta, apbruņots ar lielu smidzinātāju, nogūlās zem milzīga kombaina, lai pirms gaidāmās darba dienas uz lauka ieeļotu mehānismu, kā viņš manevrēja ar traktoriem, sagatavoja arkļus un tīrīja piekabes. Tad es ierāpos pie viņa kabīnē, un viņš izskaidroja man visus tvērienus un funkcijas, visus slēdzus, pogas un sviras. Gluži apburts es skatījos, kā mašīna rindu pēc rindas aprija kukurūzas augus un slaidā lokā izspļāva dzeltenos graudus traktora piekabē, kas brauca blakus vienādā ātrumā ar pļaujmašīnu.

Sākot ar otro dienu, Pjērs palaida mani pie milzīgas, tievas un ļoti stingras stūres. Viņš palika man blakus, lai jebkurā brīdī varētu iejaukties, kā viņš to bija darījis arī ar paša bērniem. Viņš iemācīja man noregulēt pļaujmašīnas asmeņu augstumu, ievērojot teritorijas nelīdzenumus, apgriezties otrādi lauka galā, pacelt visu augšā un ar vienas sviras palīdzību pieskaņot braukšanas ātrumu augu rindu biežumam. Mani fascinēja šīs dzeltenās mašīnas svars un spēks, kas paklausīgi kustējās manu bērna roku vadīta.

Apgriešanās lauka galā man bija pietiekami sarežģīts manevrs, jo vajadzēja izspiest sajūgu, ielēgt atpakaļgaitu, pagriezt stūri un paturēt redzeslokā paceltos asmeņus. Vislielākās grūtības man sagādāja sajūga pedālis, jo es biju tik mazs, ka nācās piecelties kājās un ar visu savu svaru nospīst pedāli lejā.

Trešajā dienā Pjērs jutās pārliecināts par manām koncentrēšanās spējām un veiklību un uzticēja man pļaujmašīnu vienam pašam, kamēr pats atveda traktoru ar piekabi un brauca man blakus, lai es varētu iekraut tajā „paša noplautos” graudus.